

ראיון עם אמנון בן-שושן¹ - מעפיל, בספינה לנגב², ממרוקו

נולדתי ב-5 בפברואר 1925 בעיר מוגאדור (היום אסאוירה) אשר במרוקו.

רקע כללי

אסאוירה היא עיר נמל בדרום-מערב מרוקו, עיר קטנה, כולה בצבעים כחול לבן, עיר ציורית שזכתה בשל כך בשם אסאוירה (בעברית: תמונה). העיר פתוחה לרוחות חזקות מהים ובעלת אקלים קריר יחסית, בניגוד לחום של החלק המדברי ושל פנים הארץ. הסביבה הקרובה של העיר ירוקה, משופעת בעצי זית, ערער, אקליפטוסים, פרחי מימוזה, ובעיקר עץ הארגן, שהוא עץ יחיד במינו בעולם לייצור שמן הארגן ומוצרים נוספים. שרידים ארכיאולוגיים מעידים על התיישבות במקום ובאיים הסמוכים לו עוד במאה ה-7 לפני הספירה. במשך מאות בשנים עברו כאן אוכלוסיות שונות, החל מסוחרים פניקים, יוונים וביזנטיים, שעסקו בייצור ומסחר בצבע כחול וארגמן, שיצרו משבלולים מיוחדים הנמצאים בשפע במקום. בשנת 1765 החליט סולטן מרוקו, סידי מולאי מוחמד בן עבדאללה³, לבנות את הנמל הכי חשוב בממלכה שלו, כדי לרכז בו את המסחר וישמש גם כבסיס לצי המרוקאי וכמובן את העיר שתקום סביבו. הוא הטיל את המלאכה על ארכיטקט צרפתי תיאודור קורנוט (Theodore Cournot)⁴. התכנון של תיאודור הושפע ממורהו האדריכל Vauban שתכנן את העיר Saint Malo. ולכן אסווירה מזכירה, אותה, עיר עם הביצורים עם הפנים לים.

העיר נבנתה בשלבים: קודם הנמל ו"הקסבה" עם החומות המקיפות אותה, שם גרות המשפחות היהודיות העשירות וגם האירופאים, אחר כך "הסקאלה" המבצר לאורך החוף. שם אגב, הוסרט חלק גדול מהסרט "אותלו. ו-"המדינה", בה גרו בעיקר הערבים, ובסוף

¹ הראיון נערך ע"י דניאל בר-אלי ביטון התוסס על זכרונותיו שנמצא בארכיון קיבוץ מעגן ללא ציון תאריך.
² הספינה לנגב הפליג מנמל סט. בצרפת ב-18.1.194. הספינה הגיעה ב- 9.2.1947 לחוף שדות ים, נעצרה ע"י הבריטים ונגררה לנמל חיפה והמעפילים גורשו למחנות נמנעצר בקפריסין.
³ אביטבול, מיכאל. תג'אר אל-סולטן, עילית כלכלית במרוקו, יד בן-צבי, ירושלים, תשנ"ד
⁴ he.wikipedia.org/wiki אסווירה (29.5.14)

ה"מלאכה" הוא הגטו היהודי שהתגוררו בו בעיקר משפחות עניות ובעלי מלאכה זעירים. משנות ה-30 וה-40 של המאה העשרים התחילו לבנות מחוץ לחומות את העיר החדשה שכללה בתי ספר, דואר מרכזי, מוסדות העירייה, בתי מלון ועוד.

הסולטן, הכריז על אסווירה כאזור סחר חופשי שהציע הטבות רבות. כך התפתח מסחר עם אירופה שכלל בדים מאנגליה, זכוכית מוונציה, טבק, נשק ותה תמורת מוצרי מקומיים כמו, מלת, דבק, אבקת זהב, תכשיטים, שנהב ועוד. מאוחר יותר, הפורטוגזים, האנגלים והצרפתים נלחמו על המקום, הן לאור חשיבות הנמל כבסיס למסחר בינלאומי והן בשל המבצר, שהגן על הנמל, מפני פלישה.

הסולטן העביר אל העיר את הקונסולים האירופאים וקרא ליהודים עשירים מרחבי הממלכה להתיישב במוגאדור.⁵ כך התפתחה ושגשגה העיר, עם השפעה אירופית גדולה. האנגלים, בעזרת מיסיונרים, פתחו בתי ספר באנגלית. בשנת 1912, הצרפתים קיבלו את החסות על מרוקו והטמיעו את התרבות הצרפתית. בעיר התיישבו גם מוסלמים שבאו מהמדבר ופנים הארץ, לעבוד ולעסוק במסחר ומלאכה זעירה. העיר הלכה וגדלה, בשנת 1880 היו בה כ-25,000 תושבים ובשנות ה-30 של המאה העשרים כ-50000-60000 תושבים, ביניהם יותר משליש יהודים.

בעיר התפתחה תעשייה ומלאכה על בסיס האוצרות הטבעיים של האזור; שמן מעץ הארגן, ייצור רהיטים וחפצי קישוט מעץ הערער, ייצור דבק, צורפות, תעשיית שימורים מדייג סרדיניים שהיו בשפע באזור, וכמובן בעקבות זאת התפתח הנמל והמסחר. היהודים, כאמור, עסקו בעיקר במסחר. רוב האדמיניסטרציה והבנקים היו בידי יהודים. ביום שבת הכול היה סגור מלבד בתי קפה, מקומות בילוי ובתי ספר צרפתיים.

היום אסווירה היא עיר תיירות פורחת, בעיקר באביב ובקיץ בזכות חוף היס, עם חול דק ולבן, הנהדר שמתאים לשחייה ולגלישה. כל זה כמובן בנוסף לאטרקציות האחרות המיוחדות לעיר ולשווקים האקזוטיים שיש בכל עיר במרוקו.

רקע על הקהילה היהודית באסווירה

- 30%-40% מאוכלוסיית אסווירה הייתה יהודית.
- במוגדור לא התבצע מסחר בשבת מאחר ורוב המסחר היה מרוכז בידי היהודים; משפחות קורקוס⁶, לוי, אלמאליח, אביטבול. , בן-שושן ורוזיליו.

⁵אביטבול, שם
⁶אביטבול שם

רקע משפחתי

משפחתנו הייתה משפחה ענפה ומבוססת. אברהם רוזיליו, הסבא מצד אמא, היה עשיר מופלג והשתלט בעזרת בניו הגדולים וקרובי משפחה על המסחר בעיר. רחובות שלמים עם דירות וחנויות היו שייכים לו. הוא השכיר אותן או מסר אותן לבני משפחה. הוא בנה בית כנסת עבור המשפחה ובכלל הייתה לו השפעה גדולה בקהילה היהודית בעיר. מאיר בן-שושן, הסבא מצד אבא היה פחות עשיר, עסק גם הוא במסחר, אבל היה בעיקר סמכות דתית וקהילתית, והשאיר את העסקים לבנים שלו. בינתיים אבא שלי, יהודה, עסק במסחר בעיקר עם אנגליה באחת השהיות שלו שם התמנה, בשנת 1920, לנשיא תנועת "הבונים החופשיים" אליה השתייך באזור מסוים של לונדון. הוא נסע, לתקופות ארוכות, ללונדון למכור סחורה ממרוקו ולייבא סחורה משם. הוא הגיע לדרגת ציר מסחרי מטעם אנגליה, מעין קונסול כבוד, במוגאדור. בזכות זאת קיבלה המשפחה מעמד של 'protégé' בחסות אנגלית⁷. דבר שעזר לנו בזמן מלחמת העולם השנייה, כאשר ל'אירופאיים' ניתנו הטבות כלכליות שלא היו מיועדים לאוכלוסייה המקומית. אמי, שמחה, למדה בבית-ספר אנגלי ולמדה גם לנגן בפסנתר. ההורים דיברו ביניהם בעיקר באנגלית כאשר לא רצו שנבין דברים. משפחתנו הייתה גדולה. זה היה מקובל אצל משפחות יהודיות במרוקו. לאימי, לבית רוזיליו, ממוגאדור, נולדו 11 ילדים. שניים מהם נפטרו כילדים. נותרו 9 ילדים וגדלנו יחד בבית גדול ומרווח.

שמחה ויהודה –הוריו של אמנון

משפחתנו הייתה מסורתית שהקפידה על כשרות, שבת, חגים ותפילות כמו רוב המשפחות במרוקו. היו מעט מאוד יהודים חרדים קיצוניים. אפילו הרבנים התייחסו בסובלנות והבנה לבני הקהילה. לדוגמא, ההורים הסכימו שנלך לבית-ספר התיכון הצרפתי בשבת ובחגים (לא היה קיים בית-ספר תיכון יהודי בזמנו), כי השכלה וחינוך הילדים היו יותר חשובים להם. כך

⁷תעודות שהנפיקו הבריטיים לבני חסותם

התפשרו עם הדת. היהודים דווקא הצטיינו בתיכון הצרפתי ואני עצמי הייתי ראשון בכיתה במשך השנה האחרונה של התיכון. כלומר מקום ראשון של בית-הספר. עקב כך, נפל בגורלי, כיהודי, למרבה האירוניה, להניף את הדגל הצרפתי במסדר בית-הספר בנוכחות אישיות רמת מעלה שייצגה את צרפת של וישי, האנטישמית והמשתפת פעולה עם הגרמנים, של וישי. דוגמא נוספת לפשרה, מול מצוות הדת, הייתה התנהגות המשפחה בשבת, בעיקר באביב ובקיץ, : היינו הולכים לבית-הכנסת בבוקר, אבל, אחר כך הרשו לנו ללכת לחוף הים לשחות, ולבלות. ההורים, עצמם, הלכו עם חברים שלהם לשבת ולבלות במועדון בעיר.

אפשר להגיד שהייתה לנו ילדות מאושרת : "שבת" רוזיליו ובן שושן, עם עשרות בני דודים וכמו כן חברים מבית-הספר, אפשרו מפגשים רבים באירועי המשפחה. ביקורים הדדיים בחגים. זכורים לי בין היתר לילות המימונה שבהם התאספנו כל "השבת" אצל הדוד מאיר רוזיליו, שהיה לו בית גדול במיוחד. בילינו בשירה וריקודים והצגות מצחיקות וכמובן עם כל המאכלים הטעימים והמיוחדים של המימונה. שאר החגים היו במסגרת המשפחה בלבד ובבית הכנסת..

כצעירים היו לנו בילויים שונים; הליכה לשפת הים, משחקים כדורגל, ויותר מאוחר גם טניס. לפחות שבעה שמונה חודשים בשנה בילינו בשפת הים. לאורך הטיילת בחוף היו כ-200 קבינות וכל משפחה, שרצתה בכך, שכרה בקביעות קבינה להחלפת בגדים. בימי החופש הגדול, הבאנו גם אוכל לצהריים וכך יכולנו להישאר כל היום על החוף. מזג האוויר הנעים ומשטחי החול הענקיים הביאו גם הרבה תיירים מהעיר מרקש ומערים פנימיות אחרות במרוקו. כך, אימצנו חברים חדשים לעונת הקיץ כי הם היו חוזרים כל שנה למוגאדור. לפעמים השתובבנו כילדים ו"סילקנו" בקבוקי לימונדה מהעגלות, או הורדנו אוויר מגלגלי מכוניות ועוד מהעלילות האופייניות לצעירים כשהם משועממים.

כיתה ח' בבי"ס אליאנס. אמנון ראשון משמאל

בבית לעומת זאת היה חינוך שמרני, בהשפעה אנגלית, עם הרבה משמעת: להגיע בזמן לארוחות, להתנהג יפה ליד השולחן, לכבד את המבוגרים ולא לעשות דבר בלי אישור ההורים.. הם הקפידו שנהיה תלמידים טובים, עקבו אחרי התנהגותנו בבית-הספר ודחפו אותנו להגיע ללימודים גבוהים. לצערם ולצערנו זה הצליח בהתחלה עם דוד, אחי הבכור, שנשלח לאוניברסיטה בפאריס והוסמך בסמינר למורים אליאנס להוראה. היה מורה בסאפי ובמרקש. אני לא המשכתי בלימודים גבוהים אחרי התיכון בגין מלחמת העולם השנייה ואחר כך העלייה לארץ. שני הבנים האחרים זכו להמשך לימודים בצרפת מאיר באוניברסיטת גרנובל ואלברט באוניברסיטת פריז. הבנות גטי ולורט התחתנו זמן קצר אחרי התיכון. גטי נשארה במרוקו עם משפחתה ואחר-כך עברה לצרפת ולבסוף עלתה ארצה. לורט ואיבון, אף הן, עברו לצרפת ולאחר מכן עלו עם אמא, שהתאלמנה, ארצה.

עליי, באופן מיוחד, אבא לחץ שאשמור על הדת ובכל ערב וידא שהייתי בבית הכנסת. הוא חשב שאולי אוכל להיות רב או חזן. ולכן, אחרי גיל הבר מצווה רשם אותי לישיבה שאליה הלכתי כמה פעמים בשבוע אחרי בית-הספר. דווקא אהבתי את זה אבל הפסקתי כאשר הגעתי לכיתות הגבוהות של בית-הספר התיכון. לא יכולתי לעמוד גם בעומס של הלימודים ובשיעורי הבית. סיימתי את לימודי וקיבלתי בשנת 1942 תעודת בגרות צרפתית - 'בקלוריה',. סיימתי את לימודי באמצע מלחמת העולם השנייה, ובגלל זה לא יכולתי להמשיך בלימודים גבוהים. בינתיים נוצר מחסור במורים באופן כללי. המערכת הייתה מוכנה להסתפק במורים בעלי תעודת בגרות בלבד עבור הכיתות הנמוכות בבית-הספר היהודי - אליאנס. כך, נכנסו שני חברים שלי, כהן חנניה ואטדגי יוסף, ואני להוראה. לימדתי שנה אחת באליאנס במוגאדור. העבודה הייתה קשה, בלי הכנה פדגוגית, והמשכורת בעיקר לא סיפקה אותנו. אחרי שנה, התפתינו שלושת החברים, לעבוד בדואר, אמנם בעיר אחרת, אגדיר. עבדתי 3 שנים בדואר באגדיר כי לא היה מקום פנוי במוגאדור. הייתי, במשך כ- 3 שנים, עצמאי באגדיר לאחר מכן, עבדתי שנה נוספת במוגאדור אבל במשכורת טובה יותר.

אמנון בן, 20 במוגאדור

באגאדיר, הצטרפתי ל"אגודת אכסניות הנוער", תנועה בינלאומית של צעירים, בדומה לצופים, שעסקה בטיולים, בהכרת הטבע, באהבת האדם ובשוויון ערך האדם ללא קשר למוצאו ולדתו. הוצע לנו ללמוד אספרנטו, שפה, שחשבו אז, שתהייה עולמית ותעזור ליחסי מסחר ולהבנה בינלאומית. למדתי את השיעורים הבסיסיים של השפה הדי פשוטה, אבל לא היה עם מי לתרגל את זה. התקדמתי בדרגה במשכורת וכשהתפנה מקום בדואר במוגאדור, חזרתי לשם לגור עם ההורים ולהיות עם המשפחה.

אגב, עליית יהודים מצפון אפריקה לארץ הייתה קיימת כבר מהמאה ה-19. אבל זו הייתה, בעיקרה, עלייה דתית, לירושלים, צפת וטבריה. עליה של מבוגרים שהלכו לישיבות או חיו מתרומות הקהילה. גם סבי, אברהם רוזיליו מצד אמי, עלה בשנות ה-30 לירושלים אחרי שנפטרה אשתו במרוקו, יחד עם שתי בנותיו הצעירות, דודה מלכה ודודה פיבי ובנו הצעיר יצחק. הוא חיתן את שתי בנותיו, עם משפחות ס"ט יהושוע ובורוכוב. בנו הצעיר, יצחק, חזר למרוקו. אבל, מלבד עניין העלייה במובן הדתי, אברהם רוזיליו היה עשיר והמשיך לעסוק במסחר ובנדל"ן בארץ ובעיקר ברכישת בתים בירושלים וטבריה. את רכושו הוריש, אחר-כך, לבניו ולא לבנותיו על פי ההלכה היהודית.

אמנון משחק טניס במוגאדור לפני הנסיעה לצרפת

פעילות לקראת ההעפלה

הנערים הגדולים שבינינו הלכו למועדון יהודי-ציוני. במועדון, מלבד המפגשים והמשחקים עם החברים, השתתפנו במקהלה בעברית, בהצגות על נושאים יהודיים ותנכ"יים והשתדלו להחדיר בנו תודעה ציונית. לא הייתה עדיין ממש תנועת נוער ציונית. תנועות "דרור" ו"הבונים" הגיעו מאוחר למוגאדור. כך, שמי שחלם על ארץ ישראל ורצה לעלות, הסתפק בינתיים בהשתתפות ובפעילות במועדון היהודי. כאמור, תוך כדי פעילות במועדון היהודי, נדבקתי בחיידק הציוני, בעיקר בגין האנטישמיות שהתגברה אצל הצרפתים בזמן המלחמה ובהשפעת הכיבוש הגרמני של צרפת. גם אצל חלק מהמוסלמים הייתה שנאה-קנאה על הצלחת היהודים. אם-כי, באופן כללי, אפשר להגיד שהיו בינינו יחסים טובים. הם עבדו אצל ועם היהודים וידעו שפרנסתם

תלויה בכך. מכל מקום, אני החלטתי לעלות ארצה, אם כי ידעתי מעט מאוד על החיים כאן ובוודאי לא על הקיבוץ.

השתלבתי בפעילות של המדריך כנפו שעלה יותר מאוחר לארץ ונקלט בקיבוץ רמת הכובש.. הוא העביר, במועדון יהודי, חוגי ציונות ולימד שירים עבריים והיסטוריה יהודית. בשנים 1942-1939, הופעל במרוקו, משטר וישי, האנטישמי, שגרם לצעירים לחשוב על אפשרות לעלות לארץ. תנועת בח"ד, ברית חלוצים דתיים של הפועל המזרחי, הציעה לקחת 20 בחורים ובחורות, מערים שונות במרוקו ולהעביר אותם הכשרה חקלאית, בצרפת, על-יד טולוז, ומשם להעלותם ארצה. אני לא זוכר את שמו השליח שארגן את העלייה הראשונה ממרוקו, קבוצה שעלתה, ככל הנראה, כגרעין לבית השיטה⁸. ביניהם היו, להערכתי, אלי מויאל וסם אביטל. פעילים מקזבלנקה, שעברו קורס הגנה ב-1946 באלג'יר. הפעילות הציונית בקבוצה הוסתרה גם מידיעת ההורים כדי למנוע מהם לעצור את ההעפלה לארץ. מאחר וידעתי שהורי יתנגדו לעלייתי, למרות שהייתה לי משפחה בירושלים- משפחת רוזיליו. הסתרתי את פעילותי הציונית בקבוצה, אפילו מחבריי במוגאדור.

ההכנות להעפלה

עלייה חלוצית ראשונה עלתה, כאמור, בשנת 1944-1945 ממרוקו⁹ ולא היו מועמדים ממוגאדור. בשנת 1946 הציעו לנו מתנועת הפועל המזרחי, בח"ד, למספר צעירים יהודים- ציונים, לעבור לחווה בצרפת להכשרה חקלאית בקומונה כדי לעלות, אחר כך לארץ, להצטרף ולחיות בקיבוץ. מגיע שליח של התנועה מטירת צבי או שדה אליהו.¹⁰ נבחרו 20 בחורים מערים שונות במרוקו ואני הייתי היחיד ממוגאדור.

הורי התנגדו בהתחלה, אבל הסכימו בלית ברירה. הם, בעיקר, בנו על-כך שאגיע למשפחתי בירושלים שיעזרו לי להשתלב יחד איתה בחיים בארץ ולא דווקא בקיבוץ. עזבנו את מרוקו תחת מסווה שהיעד הוא בית-ספר חקלאי בצרפת. בדצמבר 1946, יצאתי ממוגאדור לקזבלנקה. חלק מהקבוצה הפליג באונייה למרסיי וחלק ואני בתוכם נשלח ברכבת לאוראן באלג'יר ומשם באנייה למרסיי ולחוות ההכשרה בקרבת העיר טולוז. השליח להכשרה היה קסטנבאום, אני לא זוכר את שמו הפרטי. ויקטור קלסברד, היה האחראי על תנועת בח"ד בצרפת וצפון אפריקה.

⁸לבדוק בארכיון בית השיטה

⁹בשן, אליעזר. יחדות מרוקו עברה ותרבותה, הקיבוץ המטוחד, תל-אביב, 2000

¹⁰לבדוק בארכיוני הקיבוצים האלו

בהכשרה היו מדריכים חקלאיים, מטעם אורט, שלימדו אותנו גם תיאוריה חקלאית וגם באופן מעשי; איך לעסוק בכמה ענפי חקלאות. כל אחד עשה סבב בענפים השונים: למדנו לחלוב פרות, בידיים כמובן, לחרוש ולעבד אדמה, לגדל ולקצור חיטה ושעורה, לעבוד בכרמים ובמטעי תפוחים ועוד.

במקביל, בעזרת שליח מהקיבוץ קיבלנו הרצאות וימי עיון על הארץ, על הקיבוץ, על אורח חיים הדתי והתארגנו לפעילות שוטפת תרבותית-יהודית-ציונית. בתקופת ההכשרה הקשר עם המשפחה, במוגאדור, נשמר באמצעות מכתבים בינינו.

חברי גרעין בח"ד קמפ דה-פיזול 26.11.1946

בהתחלה היינו אותם 20 בחורים ממרוקו, יותר מאוחר צירפו אלינו 3 בחורות צרפתיות מבני עקיבא ואחר כך קבוצה של 6 איש, 5 בחורים, ביניהם משה ישי, ובחורה אחת, רחל, מתוניסיה. השליח היה קפדן מאוד בנושא הדת והתוניסאים תמכו בו, בעוד שרוב הבחורים המרוקאים היו יותר ליברליים. למשל בשבת היינו נוסעים באופניים או בטרמפים לעיר הקרובה לקולנוע, למועדון ריקודים ולפגוש בחורות גויות ולפעמים גם לאכול שם משהו לא בדיור "כשר". זה גרם לוויכוחים תמידיים בינינו והיה איום לזרוק אותנו מההכשרה.

העבודה בחוות ההכשרה

אבל, התגברנו על כך ובתום חצי שנה הגיע תורנו לעלייה, כמובן לא לכולנו ביחד. כשהגיע מועד העלייה התקיימה בחירה ומבין 20 חברי הקבוצה נבחרו 5 ראשונים לעלייה וביניהם אנכי. והועברנו לווילה במרסיי ומשם לנמל סט. והצטרפנו לספינה לנגב. רק 2 חברים אזולאי גבריאלי ואמנון עלו ב'לנגב'. 3 האחרים, יוסי אקריש, משה אוחיון ודוד חזן, עלו ב'מעפיל האלמוני'.

חדר האוכל במחנה ההכשרה

ההעפלה

מפקד האוניה היה איש הפלי"ם¹¹ אפרים טלמון-טאומן (שחר), ולצדו משה דפני-סיילור (יפת) איש הפלי"ם, והגדעוני, שזהותו אינה ידועה (דני סנדלר, שכינור היה 'גיל', הכחיש בתוקף שהפליג באוניה 'לנגב'. על הספינה היו 647 המעפילים ניצולי שואה מפולין, הונגריה רומניה: כ-120 מתנועת בית"ר, כ-80 "נוער ציוני" (ציונים כלליים), כ-200 פרטיזנים לשעבר, וקבוצת נוער מאנגליה וארצות הברית, של נוער "החלוץ", בגילאים שונים, ובעיקר צעירים. הם נאספו במחנות בסאן ז'רום וחמישה מחנות נוספים¹¹.

צריך לזכור שבאותם הימים עוד לא קמה מדינת ישראל והאנגלים לא אפשרו עלייה חופשית, אלא לכמה מאות אנשים בשנה שקיבלו סרטיפיקטים. ולכן, העלייה בלתי לגלית של "מעפילים" התארגנה באותן השנים, בעזרת שליחים מהארץ ומדריכים מקומיים. הכל התנהל במחשך

¹¹ http://www.palyam.org/Hahapala/Teur_haflagot/hf_Lanegev (29.5.2014)

ובמחתרת. ואכן, הופיעו אצלנו בהכשרה באמצע הלילה מכוניות צבאיות של "הבריגאדה היהודית" שאספו מהכשרות שונות ומערים שונות בצרפת את המועמדים לעלייה באותה אוניה וריכזו אותנו במחנה סודי באזור מרסיי. ובניתיים הכינו אנשי הפלי"ם (פלמ"ח ימי שעסקו בהעפלה) אניית משא קטנה יחסית (600 טון) לקליטת כ-650 עולים והביאו אותה לנמל סט.. לשם הובאנו שוב בלילה והפלגנו כביכול בסוד, סוד שהיה גלוי לחלק גדול מהצרפתים שתמכו בנו, ונדע יותר מאוחר גם לאנגלים.

כאמור לאנייה הועלנו בחושך כשכל מטעננו הוא תרמיל גב, לא הורשנו לקחת יותר. כל חפצינו נשארו בהכשרה. הצטרכנו להתמקם בבטן האנייה בה הותקנו דרגשים בקומות בהפרשי גובה של ששים ס"מ, כך שלא ניתן היה לשבת עליהם אלא רק לשכב. אם יצא לך להיות בצד הפנימי של הדרגש, היית צריך להזדחל פנימה או החוצה בכל פעם שרצית לשכב או לצאת לשירותים או לעמוד לאכול במסדרונות. אסור היה להימצא על סיפון האנייה מפחד שנתגלה על ידי מטוסים אנגלים שחיפשו כל הזמן אניות מעפילים בים התיכון. יכולנו לעלות לסיפון רק בלילה בחושך, גם כדי לנשום קצת אוויר צח ולהתרחץ, רק פנים וחצי גוף עליון,, במתקנים עם ברזים של מים מלוחים קרים ולא במקלחות, התנאים הסניטרים היו באמת קשים. במשך היום כשרבצנו בבטן האנייה, היה חם, אוויר דחוס, מסריח, כי חלק מהאנשים גם הקיאו. חיכינו בקוצר רוח ללילה שנוכל לעלות לסיפון. האוכל היה גם כן בצמצום כי לא ידענו כמה זמן תימשך ההפלגה. בימים הראשונים עוד היה לחם טרי וקצת פירות, אבל עם הזמן עברנו לאכול מקופסאות שימורים וביסקוויטים בלבד. גם מים היו במשורה. קיבלנו על עצמנו את המגבלות והאי נוחיות מרצון, מתוך הכרה והבנה שאלה הם התנאים אם רוצים להגשים את רצוננו לעלות ארצה. הציפייה להגשמה הזאת חיפתה על כל הצרות. ניסינו להעסיק את עצמנו במשך היום במשחקים חברתיים, בשיחות ובהיכרויות עם העולים הצעירים שהיו אתנו ובאו מארצות שונות: פולין, הונגריה, רומניה. חלקם פליטים שעברו, כניצולי שואה, סבל ותלאות עד שהגיעו לשלב הזה. כאן הבנו שהסבל שלנו הוא כאין וכאפס לעומתם.

הפלגה כזאת צריכה תיאורטית להימשך 5-6 ימים, אבל היא התארכה ל-21 יום. נעצרנו בחופי איטליה להצטייד בדלק ובמים, אחר כך היו סערות גדולות בים והתעכבנו ליד חופי יוון. גם שיננו מדי פעם את כיוון ההפלגה, כביכול כדי להטעות את האנגלים שלא יחשבו שאנחנו מתכוונים להגיע לארץ. בסופו של דבר, האנייה פנתה לחופיה הדרומיים של הארץ הכוונה הייתה לנחות או לעלות על שרטון, כאשר פלמחניקים מחכים על החוף, להוריד אותנו מהאונייה ולפזר אותנו במהירות ביישובי הנגב הקרובים. ואז קיימנו טקס רשמי וקראנו לאונייה 'לנגב'. ובמקביל ואולי לשם הטעייה, המתינו לאניה שלנו אנשי פלי"ם בהם יהודה בן-צור גם בשדות-

ים והתכוננו להורדת מעפילים אל החוף. אלא שלפני שהגענו לחוף עטו עלינו שתי משחתות אנגליות שכנראה עקבו אחרינו. כבר מזמן, נצמדו אלינו אחת מכל צד, יופי של 'סנדוויץ', והתחילו לקרוא ברמקולים שניכנע ונתלווה אליהם לנמל חיפה.

כמובן שאנשי "ההגנה" והמפקדים של ההעפלה סירבו להיכנע ונתנו לנו הוראה לעלות לסיפון ולהתנגד למלחים האנגלים שניסו לקפוץ לסיפון שלנו ולהשתלט על האנייה. התחילה 'מלחמה' שבדיעבד נראית מצחיקה ונאיבית, זרקנו על האנגלים מכל הבא ליד: קופסאות שימורים, סבונים, בקבוקים ועוד.. התנהגנו אז כגיבורים והאמנו באמת שנצליח למנוע את מזימתם. בהתחלה הם היו סבלניים, אבל אחר כך התחילו לירות באוויר והצליחו לפגוע באחד המעפילים הרברט לזר שנפצע, ומאוחר יותר נפטר. על שמו נקראה אניית המעפילים שבאה אחרינו "המעפיל האלמוני" ¹² ובה היו יתר החברים שלנו מההכשרה.

בשלב זה, ברגע של חולשה שלנו, קפצו המלחים לסיפון שלנו, השתלטו על רב החובל והתחילו לכוון את האנייה לחיפה, עמדנו כולנו על הסיפון ושרנו בקול רם את "התקווה", כאשר זולגות הדמעות מעיננו על שלא הצלחנו במשימה. אבל גם גאים שנלחמנו באמצעים הדלים ולא נכנענו מיד. תוך כמה שעות הגענו לחיפה. התפעלנו מהנמל, העיר, הר הכרמל, אבל היינו עצובים מאוד כי ידענו שלא נשחרר ולא נגיע למחוז חפצינו, כי האנגלים התכוונו להעלות אותנו על לאונית הגירוש אושן ויגור Ocean Vigor ולקחת אותנו לקפריסין, שם הקימו מחנות מגורים למעפילים שהם הצליחו לתפוס.

מחנות קפריסין

שוב קיבלנו פקודה מ"ההגנה" להתנגד למהלך הזה של העברתינו לקפריסין. האנגלים הצטרכו לגרור אותנו בכוח, אחד אחד, ולהעלות אותנו לאנייה שלהם. קיבלנו הנחייה לא לשתף איתם פעולה ולהכריז על שביתת רעב. האנגלים ניסו לפתות אותנו עם מזון, פירות, דברי מתיקה, סיגריות, אבל הציבור היה ממושמע והתאפק במשך כל ההפלגה עד קפריסין, שנמשכה יום וחצי. הגענו לנמל פמגוסטה ושוב הצטרכו האנגלים לגרור אותנו בכוח אל החוף, ומשם ישר למחנה קייץ מספר 54 .

¹² http://www.palyam.org/Hahapala/Teur_haflagot/hf_Lanegev20.5.2014

המחנה בקפריסין 1947

שם, כבר היו מעפילים שנתפסו לפנינו והוגלו לכאן. הם כבר היו מאורגנים ומתוכננים צמחו מנהיגים שניהלו בפועל את החיים של כל השבועיים. הם קיבלנו אותנו, חילקו אותנו לפי תנועות נוער אליהן השתייכנו. כיבדו אותנו בארוחה ראשונה, אחרי יומיים וחצי, והביאו אותנו למגורים שהיו כמובן אוהלים לשתי משפחות או לשמונה איש.

אמנון מתחת לגשר שבין מחנות 64 ו-65

המחנה הזה היה למעשה מחנה אוהלים לתקופת מעבר ונקרא "מחנה קיץ" כי הוא היה על שפת הים. המחנה היה קשה למגורים בחורף: ללא מבנים, כבישים ומדרכות. בינתיים, התאספו כבר במחנות אלפי מעפילים שהיו אמורים לחכות כמה חודשים טובים לתורם לעלות ארצה באישור האנגלים, לפי מכסה קבועה. ולכן האנגלים הזדרזו לבנות מחנות נוספים עם מבנים, צריפים מטבחים, מקלחות ושירותים, על יד העיר ניקוסיה, מחנות אלו נקראו "מחנות חורף".

כמה שבועות אחרי שהגענו לקפריסין הועברנו למחנה חורף מספר 67, שם כאמור התנאים יותר נסבלים. שם, הכרנו קבוצת עולים מצרפת ומאנגליה מתנועת "הבונים" והחלטנו מיד לעזוב את

בני עקיבא, כי לא יכולנו לדקדק ולמלא אחרי כל ציווי הדת, ולהצטרף ל"הבונים". הארגון במחנה היה למופת: האנגלים חילקו יום מזון וסיגריות לפי קבוצות שהתארגנו בתורנות, בעצמן, לבישול, להגשת האוכל, לכביסה ולניקיון הסביבה.

כמובן שבימים הראשונים היינו עצובים ומתוסכלים שלא הגשמו את המטרה. הרגשנו חסרי אונים ובעיקר הרגשנו לא טוב מהעובדה שהיינו כלואים במחנה. נטלו מאיתנו את החופש להתקשר עם המשפחה ולא יכולנו לצאת, לטייל, לערוך קניות של דברים מינימליים שאבדו לנו בכל המסע הזה.. מאז שעזבתי את ההכשרה בצרפת, לא יכולתי לתת סימן חיים למשפחה, יותר מחודש ימים.

אמנון וחברים ממחנה חורף 67 הבנות מ'הבונים' אנגליה

רק אחרי שהייה כחודש ימים במחנה יכולנו לרכוש נייר מכתבים ובולים. גם אז אי אפשר היה לכתוב ישירות למרוקו. כתבתי לדודות בירושלים והן דיווחו למשפחה, פרוצדורה שלקחה גם כן חודש ימים. כך, שמעו הוריי על מצבי, בתום שלושה חודשים בערך. כמובן שהיינו מודאגים מאוד. מאוחר יותר הסתדרו העניינים כך שפעם בחודש הייתי כותב ומקבל דואר מההורים דרך ירושלים.

הישיבה באפס מעשה במחנות גרמה לנו להתמרמרות ולייאוש והביאה מדי פעם להפגנות ולהתמרדות נגד האנגלים. שלבסוף הסכימו להצעת הסוכנות היהודית להביא למחנות שליחים ומדריכים מהארץ שיעסיקו אותנו ועל-ידי כך גם ירגיעו אותנו. היוזמה של הסוכנות באה מתוך רצון לנצל את זמן שהייתנו במחנות, בממוצע שנה, להקמת אולפנים: נפתחו הרבה כיתות לימוד ברמות שונות, כמובן רק למי שרצה. למדנו בעזרת מורים מוסמכים עברית, תנ"ך היסטוריה יהודית, ספרות וציונות. בנוסף לכך, הוחדרו למחנות בצורה בלתי-לגאלית, על ידי הפלמ"ח וההגנה, קצינים ומפקדים שהחליטו גם הם לנצל את הזמן והכינו אותנו מבחינה צבאית

לקראת בואנו לארץ. התאמנו במחתרת כמובן בתוך אוהלים וצריפים בלוחמה פנים אל פנים בהתחלה עם מקלות ואחר כך גם בנשק, לקראת מלחמת העצמאות. בנוסף לכך עסקנו בגיבוש חברתי לקראת חיי קיבוץ, כל אחד במסגרת תנועתו. התקיימו חוגים, ערבי תרבות, מקהלה כך שמי שרק רצה יכול היה למלא את זמנו בתוכן. היו אלו ימים קשים של געגועים לחופש, למשפחה, בעיקר בחגים כשהיינו נזכרים בבית. היו גם ימים של התעוררות ותקווה. כאשר, באו מהארץ אישים כמו יצחק בן צבי, גולדה מאיר הזמרת שושנה דמארי בנובמבר 1947, ועודדו אותנו שבקרוב נזכה להגיע למחוז חפצנו. במיוחד התעודדנו באותו לילה, ליל ה-כ"ט בנובמבר 1947, כששמענו ברדיו על החלטת האומות המאוחדות על סיום המנדט הבריטי והקמת מדינת ישראל. המונים יצאו מצריפיהם והתחילו לשיר ולרקוד עד אור הבוקר. קיווינו שהאנגלים ישחררו אותנו בקצב מהיר יותר כדי להגיע ארצה. אבל, לא כך היה, הם המשיכו לשחרר אותנו טיפין טיפין עד ליום הכרזת העצמאות במאי. נאלצנו לחכות לתורנו לפי הקצב הרגיל שהיה צפוי לחודש דצמבר 47 או ינואר 48.

במחנות יצא לנו, ואני מתכוון ל-5 חברים שהיינו בהכשרה ופרשנו יחד מבני עקיבא ל"הבונים", להכיר 2 חברים מקיבוץ מעגן: מנחם דניב, שהיה למורה באולפן ואת מרדכי קידר (טוטו), שהיה מדריך חברתי ב"הבונים". הם הציעו לנו להצטרף לקיבוץ מעגן כשנעלה ארצה. היות ולא היה לנו קיבוץ יעד אחר הסכמנו. לאחר שלמדנו קצת על מעגן ולאחר שהכרנו קבוצת הבונים מהונגריה שהגיעה אחרינו לקפריסין במסגרת ההעפלה והייתה מיועדת למעגן. מנחם ומרדכי פנו לקיבוץ והמליצו עלינו. באסיפת מעגן התלבטו מה עושים, איך קולטים גוף מוזר כזה של 5 מרוקאים לתוך חברה הונגרית-טראנסילבנית? אבל הם החליטו בסופו של דבר בחיוב. וכך, אחרי שהייה של שנה במחנות בקפריסין הגיע תורנו לעלייה. כאמור, לא כל החמישה הגיעו ארצה מקפריסין ביחד. תחילה הגענו גבי אזולאי ואנכי, (ואחר כך, בהפרש של שבועיים או שלושה), וגם אז לא ישר לקיבוץ, אלא למחנה עלייה, הפעם של הסוכנות היהודית, בקריית שמואל במפרץ חיפה. וזאת על מנת לעשות את כל הסידורים לקליטה: הנפקת תעודות עולה, עם הזכויות המעטות שהיו באותם הימים. כמו-כן לצורך מיון והכוונת העולים לקיבוצים, מושבים, עיירות הפיתוח או לקרובי משפחה בעיר.

לקיבוץ

היות ולנו היה "קיבוץ יעד" הודיעו למעגן שיבואו לקחת אותנו ואחרי כמה ימים בא נציג מהקיבוץ ונסענו באוטובוס משוריין, כי באותה תקופה היו מאורעות. מתפרעים ערבים היו יורים על כלי הרכב שעברו ליד הכפרים שלהם. כך שלא יכולנו להנות מנוף עמק יזרעאל והגליל התחתון, שראינו רק דרך החריצים של המשוריין. אבל שמחנו והתלהבנו שאנחנו סוף סוף

בארץ. וכשהגענו ליעדנו ל"חצר כינרת" בה חי אז הגרעין של הקיבוץ מעגן, שעדיין לא קיבל מקום התיישבות עצמאי, הייתה גם שמחה וגם אכזבה, רגשות מעורבים. שמחה על המקום והנוף היפה, גבעה מעל לכינרת ועל קבלת הפנים היפה. אכזבה על המקום הקטן, חצר עם כמה מבני אבן ישנים, צריפים ואוהלים ללא משטחי ירק ונוי. נאמר לנו שהכול ממילא זמני ובקרוב נעבור למקום קבוע, הוצגנו בפני בעלי התפקידים השונים: המזכיר, סדרן העבודה, מחסנאית הבגדים והסבירו לנו את הנהלים השונים וסדרי העבודה במעט הענפים הקיימים. כל החברים התפעלו מהעברית ומרמת ההשכלה וההתנהגות שלנו, ונרגעו מהחששות שלהם לגבי קליטתנו בקיבוץ. למגורים צירפו כל אחד מאתנו לחדר עם עוד שני חברים ותיקים כדי שנדבר עברית וניקלט יותר מהר. ואחרי יומיים של התאקלמות, סודרנו לעבודה וכך התחלתי את הפרק החדש של חיי כקיבוצניק.

חברי הגרעין הצפון-אפריקאי שעלו לקיבוץ מעגן משמאל לימין:

מעפילים שהעפילו בספינות לנגב, המעפיל האלמוני ויהודה הלוי והגיעו לקיבוץ מעגן כגרעין צפון אפריקאי :

- משה - מוזס אוחיון נהרג במלחמת השחרור קיבוץ עמיעד ונקבר בדגניה.
- יוסי עקריש ודוד חזן עזבו אחרי 2-3 שנים.

- גבריאל אזולאי, נשאר במעגן והיה שליח באלגייר ובמרוקו והצטרף לשירות משרד החוץ כקונסול ושגריר
- אמנון בן-שושן, נשאר במעגן עד היום.
- גד כהן עבר לאופקים
- שלמה ביטון עבר לקיבוץ צאלים.
- ז'אק פרץ עבר למושב רינתיה

אמנון אז והיום